

Anotacija

Straipsnyje stengiamasi apibrėžti rašytojo, filosofo, visuomenės veikėjo, mistiko Vydūno (Vilhelmo Storostos) asmenybę, jo individualumą, santykių su šeimos nariais bruožus, artimiausia aplinka. Autorė atskleidžia Vydūno sąmonės ugdymo būdus, požiūrį į tautiškumą ir kultūrą. Vydūno, kaip visuomenės lyderio, tikslas – suburti tautiečius, jaučiančius tautos išnykimo pavojų, trokštančius įgauti vilties ir optimizmo netikrumo ir pralaimėjimo akivaizdoje. Vydūnas, kaip savo laikmečio kultūros ir visuomenės veikėjas, tiesė ateities kelius savo bendruomenių žmonėms, ieškojo būdų jų tautiniam identitetui išlaikyti. Savo sąmonę Vydūnas buvo nukreipęs kelti garbėn lietuviškumą, parodyti kultūros vertingumą, savitumą, patrauklumą. Vydūno šeima – to krašto kultūriniai reprezentantai ir lyderiai – įsi-savino ir skleidė to meto civilizacinę pažangą, kultūrinės baltiškas vertybes.

Straipsnio tikslas – atskleisti Vydūno, kaip Lietuvos ir Rytprūsių kultūros veikėjo, asmenybės ir jo šeimos bruožus, socialinę geografinę aplinką. Uždaviniai: 1) analizuoti jo asmenybės ir šeimos ypatumus; 2) apibrėžti gimtosios Tilžės bruožus, galimą įtaką jo vystymuisi.

Autorė siekia pateikti Vydūno, kaip individualybės ir lyderio, bruožus, jo tėvų auklėjimo poveikį, taip pat jo žmonos Klaros, draugės Martos asmenybių charakteristikas, kai kurių simbolių, išvelgiamų ir miesto vaizduose bruožus.

Straipsnyje panaudoti kokybiniai metodai: prisiminimai apie Vydūną, jo raštų medžiaga, teorinė literatūra, autorės išvalgos.

Pagrindiniai žodžiai: Vydūnas kaip lietuviškos ir prūsiškos kultūros gynėjas, Vydūno individualumas, šeimos bruožai, Tilžės miesto vaizdiniai, egzistencinė prieiga, kokybinė analizė.

Įvadas

Vydūnui tyrinėtojai visada skyrė daug dėmesio (ypač V. Bagdonavičius – 2001, 2003, 2008); apie jį rašė V. Mykolaitis-Putinas, V. Radžvilas, V. Vaške-lis, V. Pruskus, B. Aleknavičius (1999), A. Martišiū-tė (2000), S. Kanišauskas, G. Vaitekūnas, V. Ruba-vičius, A. Vosyliūtė (2010, 2012), R. Palijanskaitė (2010, 2012) ir kt. Minėti autoriai tyrinėjo jo filoso-fines, religines (pvz., T. Stanikas – gyvąją tikyba) pažiūras, požiūrius į dorovę, sąmonę, mistiką, tau-tines nuostatas ir patriotiškumą, dramų ypatumus ir kt. Vydūno, kaip mąstytojo, palikimas dar nėra tinkamai įvertintas ir pripažintas Lietuvoje; jis in-tegravo į savo mąstymo lauką Rytų kraštų kultūrą, būtent sveikatingumo koncepciją, taikaus pasiprie-šinimo nutautinimui dvasingumo stiprinimo pagrin-du mokymą.

Į diskursą apie filosofą, mistiką ir dramaturgą dabar įsilieja naujos tyrinėtojų kartos, atrandančios jo darbuose naujų aspektų, ruošiančios naujus leidi-nius (R. Palijanskaitė). Ypač reikalingas ir naudin-gas pasirodė Vydūnas sveikatos (ypač psichinės) mokslų atstovams. Vydūno ir sveikatos mokslų ry-šių analizės pagrindu jau surengtos kelios tarptauti-nės konferencijos Klaipėdoje; dalyvių pranešimai ir

naujos idėjos atsispindi jų publikacijose. Į dvasinį jo palikimą atkreipia dėmesį vis nauji tyrinėtojai. Štai R. Vaičekauskaitė (2012) nagrinėja Vydūno sveika-tos koncepcijos recepciją postmodernizmo aspektu, J. Sučylaitė – dvasingumo problemą psichikos sutri-kimų profilaktikoje, D. Ražauskas – dvasinės eko-logijos aspektus. Pats Vydūnas visads pabrėždavo gyvybės svarbą.

Filosofas pripažįsta įvairių išgyvenimų bei ga-lių, dvasinių patirčių reikšmę žmogui ir jo asmeny-bės formavimuisi. Jam atrodo, kad pasaulio kūrimas atitinka žmonių ir išpūdžių įvairovę; asmens sąmo-nės šviesa, kuria jis tuos išpūdžius persunkia, ypač svarbi. Jis – vienas pirmųjų visuomenotyros atstovų – atkreipia dėmesį į žmogaus gyvybės klausimą, pa-teikia kūno apibrėžties analizę; jį galima vadinti kū-no sociologijos pirmtaku. Gyvybingumas Vydūnui yra svarbi problema; jis apibrėžia kūnų skirtumus priklausomai nuo žmogaus parametrų.

Asmenybės galia, individualumas

Individualistinėje žmogaus sampratoje pabrė-žiamas žmogaus pasiryžimas stiprinti savo asmenį, veiklą, kūrybą, labiau veikti savo likimą. Filosofai kvietė tapti kultūriškai aktyviu, ieškoti savo esmės,

kultūrinės didybės veikėju, atskleisti savo valdžią gamtai, įprasmingi savo egzistencinį pašaukimą. Vydūną galima apibrėžti kaip herojišką, didį, save dalijantį kitiems, tačiau turintį ir savisaugą, vis iš naujo kaupiantį dvasines gėrybes žmogų. Jam apibūdinti tinka ir Nietszche's žodžiai: „Didūs žmonės, kaip ir didūs laikai, yra sprogstamosios medžiagos, kuriose sukaupta milžiniška jėga; istoriškai ir fiziologiškai jų prielaida visada yra ta, kad ilgai buvo kaupiama, renkama, taupoma ir saugoma, kad ilgai nebuvo jokio sprogo. Jei įtampa masėse pasidarė per didelė, pakanka masėse menkiausio postūmio, į pasaulį genijų, žygdarbių, didį likimą. Didieji žmonės yra būtini, laikas, kai jie pasirodo – atsitiktinis, kad jie visada tampa epochos viešpačiais, tai priklauso tik nuo to, jog jie yra stipresni, vyresni, jog ilgiau kaupėsi tai, kas juos išskėlė“ (Nyčė, 1991, 572). Tokio žmogaus sąmonė spindi kaip pati saulė. Sąmoningas jis yra lig dugno savo asmenybės. Jo išmanymas šviesina ir tamsiausius bei kiečiausius dalykus (Vydūnas). Jis buvo stiprus žmogus, siekęs savo raiškos, nepriklausomumo.

Filosofas pabrėžė, kad būtina būti atidžiu savo asmens stebėtoju: „Savo jutimo organais gaudamas duomenų, žmogus įgyja pojūčių, jutimų. Iš pastarųjų jam kyla įvairios vidinės būsenos, susikuria įvairaus vidinio turinio vaizdiniai, mintys, sąvokos ir kt. Tada žmogus tiesiog kūrybiškai veikia savo viduje, didina savyje gyvybiškumą. Jeigu jis savo sąmone labiau atsiduoda jutimams, vaizdiniams, vidinėms būsenoms, pojūčiams, tai jie tampa lyg tam tikromis sudvasintomis būtybėmis ir savo ruožtu pradeda veikti jį. Kai jis vaizdinius, mintis susieja vienus su kitais, atranda juose tą bendrumą, taip jis kuriasi savo mąstymą“ (Vydūnas, 1994, 253).

Žmonių dora visada Vydūnui rūpėjo, jis vertino skaištumą, moterų dorybes. Jo nuomone, reikia vengti nedorų dalykų. Ši jo nuostata reikšminga ir šios dienos žmogui. Vydūnas daug mąstė apie žmogaus kūną ir dvasią: „Vystantis kūnui, žmogus įgyja laiko ir erdvės pojūtį, kuris jam reiškia naują buvimo rūšį – buvimą lyg kokiame apvalkale. Į šį apvalkalą, t.y. į jo kūną, iš visų pusių atsimuša visos erdvėje ir laike veikiančios būties galios“ (Vydūnas, 1994, 252). Pirmutinės svarbos reikmė žmogui, Vydūno nuomone, yra gyvenimo prasmės turėjimas. Pasak V. Franklio, gyvenimo prasmės pasirinkimą, jos realizavimą ir laisvę lemia paties žmogaus vidaus pozicija; prasmės siekimas yra svarbiausias gyvenimo variklis. Jo nuomone, svarbu iš akių neišleisti tikėjimo gyvenimu reikšmingumo; žmogaus egzistencijos prasmė – jo atsakomybė, žmogui reikia ne būsenos be įtampos, bet kovos už prasmingą tikslą, laisvai pasirinktos užduoties. Visa tai susiję su religinėmis vertybėmis (Frankl, 1997, 119).

Kai kuriais atvejais tikintieji ir sekuliarizuoti individai vienas ar kitas gyvenimiškas vertybes vertina ir panašiai, ir skirtingai. Štai gailėstingumas, Jono Pauliaus II nuomone, reiškia ne atimti iš žmogaus orumą, bet regėti jį orų ir padėti jam atsitiesti. Kaip tik tai leidžia sūnui paklydėliui išvysti visą tiesą apie save ir savo darbus (Schonborn, 2011, 21). Tuo tarpu Nietszshei gailėstingumas yra silpnybė: mat, jo nuomone, krikščionybė esanti tiesiog „silpnųjų religija“, priešiška gyvenimui, tad užuojauta yra „menkaverčio žmogaus“ reikalas. Būna ir neteisingų veiksmų, kai perdėtu gailėstingumu kitą žmogų stengiamasi pririšti prie savęs, juo pasinaudoti, jį pažeminti. Bet gailėsčio praradimas reikštų širdies sukietėjimą, žmogaus jautrumo ir kitų dorovinių vertybių praradimą. Negalėjimas gauti užuojautos realiame gyvenime žmogų darytų bejėgį ir nelaimingą, o atsakymas teikti užuojautą – kaltą prieš silpnesnį (Schonborn, 2011, 21).

Vydūno kūryba yra labai gausi – filosofiniai darbai, dramos. Tokia veikla reikalavo proto ir valios įtempimo, organizuotumo, atsakymo nuo pramogų, kartais pasitraukimo į pašalę nuo kitų – šeimos narių, bendradarbių. Kaip pažymi psichologai, kūrybiškiems žmonėms būdingas gebėjimas savarankiškai spręsti, atkaklumas ir dominavimas, atsakingumas, savidrausmė, smalsumas, nuojauta (kaip neįsisąmonintas patyrimas). Jie yra gynybiški, būna psichologinės konfrontacijos būsenoje (tai nėra konfliktas, tik savo ypatumų atskleidimas, supriešinimas). Gynybiškumas padeda asmenybei augti, didina autonomiškumą ir vientisumą (Grakauskaitė-Karkockienė, 2003, 166). Kūrybai reikalingas įkvėpimas, pakilumas, sąmonės aktyvumas, kūrybinis susijaudinimas, nuojauta. Vydūnui buvo būdinga savikontrolė, susivaldymas, aukštas intelektas, savarankiškumas; jis nuolat rinko medžiagą savo darbams (ir filosofinės krypties, ir dramoms), buvo smalsus istorijai, žmonių ir tautos likimui; jis vertino įvairią žmonių veiklą, pabrėždamas, kad „žmogus yra tikras galių sukūrys“. Vydūną nuolat domino žmogaus sąmonė, asmenybės būvis ir vystymasis, egzistencinių problemų raiška. Vydūnas nuolat tyrinėjo dvasinę žmogaus sferą, jos raidą, galimybę būti tobulesniu. Jam rūpėjo, kas sudaro asmenybės pažangą, kurią apibrėžė kaip „savęs-žinojimo, sąžinės įgijim[ą]. Žmoguje pradeda Visumos gyvenimas savo tikslą pasiekti. Dvasia, kuri žemesnėse Visumos srityse nuskendus yra nežinojime, žmoguje pradeda atsigauti; ir kiekviename žmoguje ji lyg naują vidurį įgyja“ (Vydūnas, 1990, 47). Vydūnas pasisakė už aktyvų žmogų, galintį vienaip ar kitaip paveikti pasaulį. Jo nuomone, ir pasaulio įvairovė pasiekama skirtingų asmenybių galių įtaka. „Šitas

pasaulio kūrimas yra įvairių žmonių įvairus... Daug reiškia išpūdžių, žinių skaičius. Bet daug svarbiau yra žmogaus asmenybės galia, jo sąmonės šviesa, kuria jis tuos išpūdžius persunkia“, – rašė jis (Vydūnas, 1990, 47). Filosofas išskiria tamsią ir šviesią žmonių prigimtį, pripažįsta įvairių išgyvenimų, dvasinių patirčių reikšmę žmogui, jo asmenybės formavimuisi: „Kitaip atsiranda, kad prigimtis visokiu erziniu, skausmų ir smagumų užgaunama. Tuomet žmogus esti priverstas savo prigimtimi, net visu savo gyvenimu daugiau pasirūpinti. Ir stojasi čia visai ypatingas judėjimas. Kad jau paprastai prigimtis yra įvairiausių jėgų krūva, kuri nuolatai ardoma ir iš naujų jėgų naujai kraujama, tad kuo daugiau žmogui pačiam prigimties dėlei triūsiant. Tuomet žmogus jaučiasi šviesesnis ir tvirtesnis“ (Vydūnas, 1990, 84). Jo nuomone, kad žmogus neturėtų būti uždaras, tačiau reiktų ištraukti ir į socialinius ar psichologinius santykius. Jis pabrėžė, kad svarbu, kaip tuos išgyvenimus ir „erzinimus“ ar skausmą, naujas jėgas suvokti ir integruoti į naujos formos asmenybę.

Vydūnas mąsto, kaip įgytais naujais pojūčiais kuriasi vaizdiniai ir mintys, didėja kūrybiškumas ir gyvybiškumas. Žmogaus pažanga ir vystymasis – tai didesnis išmanymas, tapimas tvirtesniu. Jis ypač vertina džiaugsmo pojūtį, lygina jį patiriantį žmogų su tobulesne, aukštesnio žmogiškumo asmenybe. Vydūną nuolat domino asmenybės būvis, jo sąmonė ir vystymasis. Jis rašė: „Žmogaus asmenybės galios spindi per jo sąmonės turinį tolyn į viso gyvenimo gilybes. Sau pasaulio supratimą įgydamas, žmogus minčių galias, toliau ir jausmų-geismų ir pagaliau kūno jėgas sukelia“ (Vydūnas, 1990, 257). Vydūnas nuolat tyrinėjo dvasinę žmogaus sferą, jos raidą, galimybę būti tobulesniu; jam rūpėjo, kas sudaro asmenybės pažangą, kurią apibrėžė kaip „savęs-žinojimo, sąžinės įgijimas. Dvasia, kuri žemesnėse Visumos srityse nuskendusi yra nežinojime, žmoguje pradeda atsigauti; ir kiekviename žmoguje ji lyg naują vidurį įgyja“ (Vydūnas, 1990, 47). Abiejų lyčių tarpusavio bendravimas, jų vienas kito pažinimas ir atsiskleidimas sau ir pasauliui bendros veiklos metu leidžia suvokti bei įsisavinti vyrų ir moterų vertybes, tarsi jomis apsikeisti. Žmonių gyvenimo būdas visada sudarė prielaidas asmenybių plėtrai ne tik darbo, bendravimo srityse, bet ir jų dvasios plėtotei.

Vydūnas buvo ir bendruomenės žmogus, organizavo leidinius, įvairias draugijas: 1902 m. įsteigė Leipcigo Teosofų draugijos padalinį Tilžėje (nuo 1935 m. leido ir teosofinės krypties žurnalą), lietuvininkus būrė į giedotojų draugijas, rašė ir režisavo spektaklius, koncertus. Vydūnas nuolat siekė ko

nors naujo: studijavo įvairiuose universitetuose, įsisavindavo naujus mokslo dalykus, rašė filosofinius straipsnius, pjeses, giedojo pats ir būrė chorus. Vydūnas buvo plačiai išsimokslinęs, studijavęs Greifswalde, Halėje, Leipcige, Berlyne. Išsilavinimas darė Vydūną stipria, stabilia asmenybe, leido jo sąmonei atsiremti į visos Europos idėjas. Autoritetų buvimas reiškė Vydūnui jo socializaciją visuomenėje, jo susiliejamą su kelių tautų istorine atmintimi.

Šeimos ypatumai

Šeima – tai mažoji bendruomenė, kur išsiskleidžia asmenybė, veikiama kito artimo žmogaus, surišto nelygstamais ryšiais. Pasak J. Girniaus, „tokia meilė man reiškia, kad aš būčiau vertas idealių reikalavimų, kad aš būčiau vertas mano mylimojo asmens, kuriam aš reiškiu tokį pas reikalavimą. Meilė mane kilniai įpareigoja nenuilstamai siekti mano asmenybės pažangos. Bet šią palaimą aš turiu apmokėti tylia meilės abejonės kančia. Meilė nėra kartą visam laikui įsigyjama“. Tad, jo nuomone, meilę lydi ir abejonė, ir kančia, ir kova už šią meilę. Tokie jausmai lydi ir šeimą (Girnius, 1991, 231)

Vydūno laikais šeima reiškė giminystės, partnerystės ir panašias struktūras ir sąvokas, abipusius įsipareigojimus. Kadangi visuomenė ir jos struktūros buvo paprastesnės, tad šeiminiai ryšiai nebuvo sudėtingi, taip supainioti, kaip vėlesniuose amžiuose, simpatijų ir antipatijų pasirinkimas buvo rimtesnis, labiau su atsakomybe susijęs reikalas. Esant silpnoms, neišvystytoms socialinėms (pvz., šeimų rėmimo paslaugų) struktūroms, vyrui ir moteriai buvimas kartu buvo ne tik malonumas, džiaugsmas, bet ir sunkūs (vyrui – duonos uždėrbimas, moteriai – vaikų gimdymo, priežiūros, jų paruošimo gyvenimui) uždaviniai, jie kentėdavo slegiami rūpesčių naštos. Santuoką dažniausia nutraukdavo tik mirtis, kai gyvenimas jau būdavo sutvarkytas, atsiskleidęs, išrikiuotas, jo prasmė išgyventa įvairioms patirtims (matyt, jų būta siauresnių, gyvenimas dažniausia būdavo vienkartinis, nekartojamas su kitais partneriais).

Vydūno pažiūros į šeimą, jos narių pareigas, vyrų ir moterų santykius šeimoje, susiformavo dar vaiko amžiuje, stebint tėvų gyvenimą. Kaip rašo ne vienas jo biografai, mažasis Vilius dažnai sirgo, bet buvo nenuorama, tad jam reikėjo motinos dėmesio, kuri pasakojo apie krašto istoriją, sekė sakmes, pasakojo apie tėvus ir prosenelius, meldėsi. Jo tėvai gyveno darne, buvo darbštūs, tik tėvas buvo silpnos sveikatos. Motinė, „ką nors dirbdama ar kur eidama, dažnai dainavo arba giedojo, meldėsi prie mažų vaikų lovelių ir kartu su jais“ (Vydūnas, 1994, 254). Jis pabrėžė, kad „Mano motinė, net jau aukštesni

amžių pasiekusi lyg nuolatai grožėjo. Ar gal todėl, kad ji ir tėvelis jokių nuodų nėmė – alkoholio“. Tėvų darba, jų dėmesys dvasiniams vaikų poreikiams lėmė vidinę jų pačių harmoniją ir vertybinę orientaciją. Vydūnas nuolat siekė ko nors naujo: studijavo įvairiuose universitetuose, įsisavindavo naujus mokslo dalykus, rašė filosofinius straipsnius, pjeses, giedojo pats ir būrė chorus. Filosofas buvo išbandęs ne vieną Vokietijos mokslo įstaigą, pažinojęs žymių profesorių, knygų autorių, vaikščiojo seniausių Europoje universitetų miestų gatvelėmis. Visa tai formavo jo pasaulėžiūrą, požiūrius į istoriją, Lietuvos ir kitų šalių kultūrą. Tai leido jo sąmonei atsiremti į visos Europos idėjas. Autoritetų buvimas reiškė Vydūnui jo socializaciją visuomenėje, jo susiliejamą su kelių tautų istorine atmintimi. Vydūnas stengiasi išvelgti žmonių santykius, jų tarpusavio įtaką. Šeima yra lyčių junginys, kur individai reikšmingi vienas kitam, nors ir sąveikose (santuokose) galimas vidinio gyvumo menkėjimas. Meilė, pasak Vydūno, yra tada, kai jaučiama trauka tarp dviejų žmonių lyčių, nors kai kuriems žmonėms tai ir lieka paslaptis arba apsiribojama tik kūniškumu. Sekdamas mistiku F. Hartmanu, Vydūnas skelbė, kad meilė yra suvokta vienovė su būtimi, Didžiojo Slėpinio veikianti jėga. Žmonės skirtingi: vieni visai pasinėję į kūno gyvenimą, kiti į sielą, o dar kiti – į minčių. Vydūnas skyrė geismą nuo meilės: esą kartais manoma, kad meilė būtent visų pirma „teikianti „kūnišką malonumą, tačiau tai tik pasimėgavimo troškulys, kurį malšina lytinis kūno dirginimas“ (tai daugiau būna vyrams, kurie yra paviršutiniškesni, o moteris yra daugiau „gelmės žmogus, ji siekia lytiškumo iš natūralaus polinkio atsiduoti naujos gyvybės laukimui“ (Vydūnas, 1994, 277).

Vyro ir moters bendravimas yra jų asmenybių vystymosi prielaida. Tą pabrėžia Vydūnas; jį nuolat domino asmenybės būvis, jo sąmonė ir vystymasis. Vydūnas nuolat tyrinėjo dvasinę žmogaus sferą, jos raidą, galimybę būti tobulesniu; jam rūpėjo, kas sudaro asmenybės pažangą, kurią apibrėžė kaip „savęs-žinojimo, sąžinės įgijimas. Dvasia, kuri žemesnėse Visumos srityse nuskenkusi yra nežinojime, žmoguje pradeda atsigausti; ir kiekviename žmoguje ji lyg naują vidurį įgyja“ (Vydūnas, 1990, 47). Abiejų lyčių tarpusavio bendravimas, jų vienas kito pažinimas ir atsiskleidimas sau ir pasauliui bendros veiklos metu leidžia suvokti bei įsisavinti vyrų ir moterų vertybes, tarsi jomis apsikeisti. Vydūno tolerancija padėdavo jam sugyventi su įvairių polinkių žmonėmis tiek bendruomenėje, tiek šeimoje.

Tilžės aplinka Vydūno laikais

Vydūno individualumo susidūrimas su įvairiomis erdvės vietomis atskleidžia jo identiškumo,

visuomeninės tvarkos, pasitikėjimo vieni kitais ir įvairiomis vietomis ypatumus. Rytprūsių vietovių vystymasis suprantamas kaip įvairių socialinių, politinių, sakralinių ir ekonominių jėgų santalka ir varžytuvės, nuolatinė socialinių ir nacionalinių procesų tėkmė. XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės Rytprūsių bendruomenės buvo mišrios (tautiniu požiūriu), čia vyko nuolatiniai socialiniai ekonominiai pokyčiai, kuriuos skatino artimesnė, galingesnė Vokietija (Europa), nacijų maišymasis. Labiau kaimiško, žemdirbiško charakterio Mažosios Lietuvos bendruomenės orientavosi į savo namų ūkį, senąją baltiškąją kultūrą, kartu besizvalgydamos ir į Vakarų. Straipsnyje pabrėžiama, kad Vydūno laikais tai buvo viduramžiškas, savo kultūra (ypač švietimo, prekybos, komunikacijų išsivystymu), pastatais, istorija ir istorine atmintimi ypatingai vertingas daugiakultūrinis miestas, kur jau XIX a. formavosi pramoninė aplinka.

Vydūną ir jo šeimos narius nuolat veikė Rytprūsių erdvėje besiformuojantys socialiniai santykiai, tautinių, profesinių, religinių ir kitų struktūrų raiška, žmonių elgesio modeliai. Vietovių erdvinės struktūros yra svarbios kaip tam tikrų sociokultūrinių sistemų elementai, formuojantys visuomenės sąmonę. Kaip pažymi erdvės filosofas H. Lefebvre'as, visuomenės pobūdis atsispindi jos erdviniame planavime ir idėjose.

Vydūno ir jo šeimos narių nuolatinis buvimas mieste leidžia jiems pajusti šios vietovės simbolinę galią. Vaizdiniai žmonių sąmonėje yra neužmirštami, nuolat atgaminami. Ištiesais amžiais vykstantis miesto šventų vietų lankymas yra savos erdvės, *sacrum* vietos sureikšminimas, garbinimas, o tai kartu su artimaisiais grįžimas į tautos praeitį, bendro identiteto patyrimas. Dalyvavimas religinėse apeigose,ėjimas į šventą centrą, šventovę yra pasaulio sukūrimo mito pakartojimas, kosmogonija (Mircea Eliade).

Vydūno laikais (nuo XIX a. pabaigos) Tilžėje jau buvo susiformavusi pramoninė aplinka. Jau XVIII a. buvo kelti lietuvininkams reikalavimai išmokti vokiečių kalbą ir naudotis vokiškais vadovėliais. 1895 m. čia jų buvo 28 217 (kartu su igu-la; Bagdonavičius, 2009, 719). Tilžė – lietuviškos kultūros centras, čia nuolat veikė įvairios visuomeninės ir kultūrinės organizacijos, kino teatras, giedotojų rateliai ir draugijos, lietuviškos mokyklos, lietuviški chorai, Tilžės laukininkų bažnyčia (Bagdonavičius, 2009, 718–722).

Vydūnui darė poveikį iškilūs senoviniai miestai pastatai, pvz., Vokiečių bažnyčia (žinojimas, kad čia esančios bažnytinės knygos saugojo įvairių kartų miestiečių gyvenimo įvykius – gimimo, santuo-

kų, mirimo, konfirmacijos). Tai ir istorijos, krašto praeities simbolis. Tai primindavo įvairių tautų susidūrimo ir kariavimo faktus, kai dragūnų pulkai po maldų ir priesaikų išžygiuodavo į prancūzų ir prūsų (ir kitus) karus. Miestiečių kasdienybę pažadindavo bažnyčios (miesto papuošalo, su puošniu ažūriniu bokštu, kylančiu aukštai į debesis) varpų skambėjimas; tai nuramindavo sielą, sukeldavo dvasios susikaupimą. Ši bažnyčia – tai viena pirmųjų Rytų Prūsijos bažnyčių, statyta 1598–1610 m. Čia pat – baroko varpinė, daug medinių baroko skulptūrų; čia XVII a. viduryje atsirado daug epitafijų, įkurdinta ir sukonstruota išpažinties koplytėlių. Lietuvininkai Tilžėje galėjo justti įvairių reakcijų: kaip autochtonai, savo krašto šeimininkai, kilę iš tų pačių protėvių, tęsiantys jų veiklą ir besilaikantys jų kultūrinių tradicijų; galėjo jaustis ir nejaukiai, nes greta gyvenantys svetimtaučiai (vokiečiai, zalcburgiečiai ir kt.) vartojo valstybinę kalbą, geriau žinojo valstybinius įstatymus, dirbo administracinėse struktūrose, tad lietuvininkai dažniausia buvo jų pavaldiniai, turėję jiems paklusti. Tokiu atveju gali kilti abipusiai kaltės pripažinimai. Psichologas B. Bushas (Boudet, 2002) pripažįsta, kad žmoguje „kaltės jausmai patys savyje nėra tiksli rodyklė mūsų veiksmų gerumo ar blogumo, dorybingumo ar ydingumo“, o jausmų intensyvumas nėra tikro kaltumo rodiklis. Tuo atveju, kai aplinka sukelia „kaltės“ jausmus dėl čia esančių lietuvių (prūsų) kitioniškumo, individas dėl savo išstūmimo ar pasmerkimo gali jaustis perdėtai teisus, net pasipriešinti (atsiremdamas į savo grupės vertybes). Savo ruožtu lietuvininkai gali justti ir kalbę, vedančią ir į elgesio pakeitimą (kai taikomasi prie didžiosios tautos vertybių – kalbos, jų ekonominių laimėjimų, tikybos, kultūros formų), o tada atsiranda kaltė prieš savuosius, prisitaikius prie vokiečių – baimė mažalietuvių prarasti, vidinis nerimas, savęs pasmerkimas ir savinėka, sąžinės graužatis. Tai gali sutapti su identiteto pokyčiais, emociniu ir socialiniu brendimu (galima prisiminti Ievos Simonaitytės kūrinis, kur atspindėti šios grupės individų vidinės prieštaros).

Išvados

Straipsnyje pabrėžiama, kad Vydūnas buvo stipri asmenybė, siekusi savo raiškos filosofiniuose ir dramos darbuose, nepriklausomumo ginant tautos

interesus. Vydūnas patraukia giliu tikėjimu dieviškumu ir žmogaus galia, jo dvasios tobulėjimu. Filosofą nuolat domino žmogaus sąmonė, asmenybės būvis ir vystymasis, egzistencinių problemų raiška.

Tėvų šeimos darma, jų dėmesys dvasiniams, materialiniams ir intelektualiniams Vydūno poreikiams lėmė harmoningą jo santykį su seserimis, broliais, žmona, drauge Marta Raišukyte. Jo nuomone, vyro ir moters meilė, jų bendravimas yra jų asmenybių vystymosi prielaida. Vydūną nuolat veikė Rytprūsijų erdvėje besiformuojantys socialiniai santykiai, vietovių infrastruktūros ženklai.

Literatūra

1. Bagdonavičius, V. (2009). *Mažosios Lietuvos enciklopedija*, t. 4, Vilnius.
2. Frankl, V. E. (1997). *Žmogus ieško prasmės*. Vilnius: Mintis.
3. Girnius, J. (1991). *Raštai*, t. I. Vilnius: Mintis, 1991.
4. Grakauskaitė-Karkockienė, D. (2003). *Kūrybos psichologija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas
5. Nyčė, F. (1991). *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
6. Palijanskaitė, R. (2010). *Amžinuju jūrų varpai. Vydūniškiosios mistikos link. Straipsniai, esė*. Klaipėda: Eglės leidykla.
7. Schonborn, Ch. (2011). *Suradom gailęstingumą. Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai*.
8. Vosyliūtė, A. (2002). Lietuva ir Europa: miestų vizijos. *Europos kelio*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, p. 108–137.
9. Vosyliūtė, A. (2011). Vydūno socialinės idėjos. *Į sveiką gyvenimą ir skaidrią būti Vydūno keliu*, p. 42–47. Tarptautinė mokslinė praktinė konferencija. Klaipėdos universitetas. Klaipėda.
10. Vosyliūtė, A. (2012). Vydūno erdvė: klestėjimas ir žūtis. *Į sveiką gyvenimą ir skaidrią būti Vydūno keliu*. Tarptautinė mokslinė praktinė konferencija. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, p. 31–35.
11. Vydūnas (1990). *Raštai*, t. 1. Vilnius: Mintis.
12. Vydūnas (1994). *Raštai*, t. 4. Vilnius: Mintis.
13. Vydūnas (2006). *Žvilgis į gyvenimo gelmes. Gyvenimas – kelionė tobuluman*. Klaipėda: Vydūno draugija.

Šaltiniai internete

1. Prieiga per internetą: <http://www.ismintis.lt/vydunas/vydunas-ir-jo-venimas>

VYDŪNAS: PERSONALITY, FAMILY, ENVIRONMENT

Anelė Vosyliūtė

Summary

At present the interest to Vydūnas is intense – to his philosophy and theoretical sociology, dramas, personality. The paper deals with the research into Vydūnas' individuality, creativity and other features of personality, the symbols of his native city Tilžė. The author seeks to reveal features of personality of Vydūnas as a leader, to analyse the influence of his family and social-geographical environment on his personality development. The development of his family was fortunate and productive from the 19th c. till the ruination in 1941. Using the conceptions of personality and family, space sociology (H. Lefebvre), the author stresses the importance of Tilžė to the development of East Prussia during a long time. Vydūnas and his family (his wife Clara, father and mother, colleague Marta) were significant representatives of East Prussia, cultural and social leaders, responsible for the destiny of nation. Vydūnas' concept of the development of human spiritual power shows its influence on the development of entire human personality. He thinks that the creation of the world is identical to the diversity of the people and their impressions. The light of person's consciousness (which transfuses the impressions) is very significant. In the paper the author appreciates Vydūnas' intellectuality and discloses the ways Vydūnas proposed to develop consciousness, as well as his attitudes to nationality and culture. Vydūnas' creation–philosophical works and dramas–are plentiful. Such activity required straining his mind and will, his ability of self-discipline; it also meant a withdrawal from gaiety, as well from his family members and associates. According to psychologists, the ability of independent decision, persistence, domination, responsibility, curiosity, and flair (as unconscious experience) are characteristic of creative people. They are in a state of defence and psychological confrontation (it's not a conflict but rather a revelation of their peculiarities). The state of defence contributes to the growth of personality, increases its autonomy and integrity (Grakauskaitė-Karkockienė). The activity of consciousness, inspiration and the elevation of thought, creative excitement and flair are necessary for creation. Self-discipline, self-possession, great intellect, self-dependence were characteristic of Vydūnas; he constantly collected material for his philosophical works and dramas; he was interested in history, in the fate of people and nation; he appreciated various activity of people. Vydūnas as a public leader aimed to rally his countrymen who felt the danger of disappearing nation, who needed hope and optimism in the presence of uncertainty and loss caused by the Germanization. Vydūnas, as the public man and cultural worker of his period, laid future roads for people of his communities, looked for ways (through education and choral culture) to preserve their national identity. His consciousness was oriented to raise the honour of Lithuanianism, to show the value, originality and attractiveness of Lithuanian culture. The family of Vydūnas– cultural representatives and leaders of the country–assimilated and disseminated the progress of civilization of that time and Baltic cultural values.

The vitality conception of Vydūnas is very important in Lithuanian philosophy and theoretical sociology. We think that he is the first researcher of body and soul problems. Features of Tilžė were in the proximity of Vydūnas and motivated his activity (as a writer, national leader) and attitudes. Vydūnas lived in Tilžė during the period of Germanization when the Lithuanian-Prussian culture in the city was oppressed.

The primary element of this conception is that space decides what activity may occur, but even this “decision” has limits placed upon it. The urban landscape (and such sites as governmental, historical, business and market, sacred and profane places) is a scene of people's expression, experiences and discourses. The author stresses that Vydūnas was familiar with native Tilžė and other towns of Germany where he studied (in Karaliaučius, Hale, Berlin) and travelled, researched history and European civilization. Inhabitants as users of space are participants of flow of social and cultural signs and images. The author discloses the authorities in Vydūnas environment and reflects his existential problems during the war, suffering and pain. The ruination of Tilžė was great damage for Lithuanian and Prussian culture.

In the paper qualitative methods of research are used – the material of memoirs about Vydūnas, his writings, theoretical literature.

Keywords: conception of soul and body, family of Vydūnas, features of personality creation, features of Tilžė city, qualitative method.